

Menee, menee, tekeel, ufarsiin. Arvustus Lembit Auväärti raamatule “Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses”.

Üks väga kuulus raamat räägib meile ühest vägevast kuningast, kes päris oma isalt võimsa riigi. Täpselt küll ei kirjeldata, mis oli selle põhjuseks, kuid kuningas muutus uhkeks ega arvestanud enam isegi Jumalaga. Kuni viimaks ühel ööl nägi ta kätt, mis kirjutas seinale: “Menee, menee, tekeel, ufarsiin.”

Lembit Auväärt on oma teostes ennegi tundnud huvi õigusküsimuste psühholoogilise aspekti vastu. Väga kiiduväärt mõte, seda enam, et sellealane kirjavara eesti keeles veel üsnagi nõrguke on. Nii võttis ka allakirjutanu Tartu ühes raamatukaupluses riivilil seisva teose kätte üsna suure huviga. Kuigi jah, pealkirja sõnastus tekitas hämmeldust – “Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses”. Oli siiski loota, et selline probleemipüstitus pigemini autori laiale haardele viitab – kahe niivõrd erineva (ka õigusproblemaatika kohast) inimrühma võrdselt adekvaatne käsitus ei ole sugugi väike saavutus. Ja Eesti Vabariigi seadusmaastik otse karjub näljast juristide järele, kes vähegi puuetega inimeste probleemiatikat mõistaksid. Seega – igati hea mõte.

Paraku tegi pisteline lugemine alguses nõutuks, siis ehmatas ja viimaks pidin jahmununa tunnistama, et käeshoitav teos mitte päris ootustele ei vasta. Esimeseks šokiks oli vajadus tunnistada, et pealkirjas esinev eripalgeline mõistetepaar on saanud autori töötluse tulemusena üpris üheülbalise kuue – lapsed ja puuetega inimesed ongi õigusmenetluses samale pulgale seatud. Esimene reaktsioon oli soovitada raamatule järg kirjutada, mis looks samalaadse unifitseerit käsitluse vanurite ja mustanahaliste inimeste õiglusprobleemiatikale. Autor kirjutab raamatu sissejuhatuses: “Ei saa rääkida lastest ja puuetega inimestest õigusmenetluses, kui ei ole selge, mis on õigus ja mis õigusmenetlus”. Väga õige, kuid niisamuti ei ole kõnealusel teemast võimalik kirjutada puuetega inimestest adekvaatseid teadmisi omamata. Käesolev arvustus keskendub raamatu puuetega inimesi käsitletavale osale (mis tegelikult moodustab väiksema osa raamatust), õiguslik ja lasteprobleemiatikat puudutav osa jäägu asjatundlikumate inimeste analüüsida.

Püüdes läheneda teemale praktilise juristi vaatenurgast, kelle puhul käesoleval juhul osutub määravaks õigussuhte osapoole vastavus täieõigusliku kodaniku õigusvõimele (või mittevastavus), tuleks ometi tunnistada, et õigusvõimelisuse seisukohast on puue ja õiguslik süüdimatus väga vähesel määral kattuvad mõisted. Kas lupepeetud autor tõesti on ikka uurinud kõiki selle valdkonna eri tahke? Kasutatud kirjanduse loeteluga tutvumine paraku annab põhjust järeldada – kaugeltki mitte. Õiguslaste allikate kaalukust ei ole allakirjutanu pädev hindama, kuid teinekord lausa hämmastavalt hulljulgete väidetega teose kirjutamisel ei ole kasutatud *mitte ühtegi* vähegi arvestataval määral puuetega inimeste probleemiatikat käsitlevat teost. Isegi puute klassifikatsioon kui selline on autoripoolne “praktiline” omalooming, mis paraku heal juhul ehk vastaks seitsmekümnendate aastate arusaamadale puuetest – isegi nüüdseks juba aegunud (kuid tänini EV ametliku puuetepoliitika aluseks olevale) WHO ICIDH –klassifikatsioonile pole vähimatki viidet, rääkimata tänapäevasematest sotsiaalsel mudelil baseeruvatest puuetekäsitlustest või selles vallas autoriteetseteks peetavate autorite mõtetele toetumisest.

Kahjuks peab aga ka tunnistama, et kõrvuti mõnegi nutika reaalelust pärineva tähelepanekuga puuetega inimeste kohta esineb kindlate väidetena ka selliseid, mis

on kõrvutatavad keskaegsete arusaamadega ja esitatuna mõnel tänapäevasel asjakohasel teaduskonverentsil, garanteeriks esitaja väljavilistamise. Mõned näited:

- Lk. 52. “Teine bioloogilise vanuse hälve on arengu mahajäämus, kronoloogilisele vanusele mittevastavus. Sellisel juhul on tegu füüsilise infantilismiga, millega võib kaasneda psüühiline infantilism. Füüsilise infantilismi korral on kasv kängunud, soolised tunnused avalduvad minimaalselt jms. Samas on mõnedel füüsilise infantilismi tunnustega isikel *otse haiglaslikult* (allakirjutanu rõhutus) avaldunud emantsipatsioonireaktsioon. Tuntud inimestest saab viidata Georg Lurichile, kes oli nooruses üsna kidura tervisega. Olgugi et arstid keelasid tal sportida, või õigemini selle kiuste, treenis ta intensiivselt ja saavutas maailmakuulsuse.” Kommentaariks – kas tõesti on näiteks paraolümpia väärastunud psüühikaga inimeste kogunemiskoht??? Vabandan, kuid autori arutlusloogika jääb allakirjutanule siinkohal küll täiesti arusaamatuks.
- Kogu III peatükk on kantud 20. aastate eugeenikaraamatute vaimust. Lk. 107: “Kurtummus raskendab isiksuse arengut, samuti praktilist tegevust. Kui kurtummi ei kasvatata spetsiaalsetes koolides, jäävad nad võrreldes eakaaslastega oma vaimses arengus tunduvalt maha.” - Autor välistab seega täiesti integreeritud õpetamise võimaluse.
- Lk. 108: “Järelikult ei taju vaegkuuljast protsessiosaline vabalt ja täielikult asjas tähtsust omavaid asjaolusid ega suuda seetõttu end iseseisvalt kaitsta.” ning lk. 109: “Mittenägemine takistab pimedatel kaitsmast oma huve ja aktiivselt osalemast õigusmenetluses”. Järeldus, et info omandamisraskustest järeldub ka info töötlemisraskus, on kohe kindlasti liigjulge.
- Lk. 109: “Ühtne seisukoht puudub ka selles, kuidas suhtuda invaliididesse (käteta ja jalgadeta või muude anatoomilis-füsioloogiliste puuetega inimestesse), raugaealistesse, ebardliku välimusega inimestesse.” - juristi kohta väga ebaselge sõnastus (kas kõik raugaealised on ebardliku välimusega?), rääkimata kasutatava sõnavara laus-ebakultuursusest.
- Jätkub: “Invaliidisus ja ebardlikkus põhjustavad iseloomu, harjumuste, vaadete ja sageli ka käitumise iseärasusi, kuigi neil inimestel funktsioneerivad meeleorganid normaalselt.” - Ei allikaid, ei põhjendusi. Ainult lahmimine...
- Jätkub: “Sellised inimesed kohanevad halvasti sotsiaalse keskkonnaga, neil on igapäevaelus raskusi. Neil on raske iseseisvalt liikuda, mitmesuguseid toiminguid sooritada. Sageli on nende üle kehtestatud hooldus. Selliste puuetega inimesed esinevad õigusmenetluses subjektidena, kes on pannud toime huligaansusi. Sageli on nad muutunud hulkuriteks ja kerjusteks.” - Autori käsitluses puudub igasugune loogika. Väga suure osa puuetega inimeste jaoks on enamik igapäevaelu raskusi eelkõige põhjustatud keskkonna ligipääsmatusest, mitte niivõrd sotsiaalsest kohanematuses. Täiesti loogikavaba on autori püüd serveerida ühelt poolt puuetega inimesi passiivsete hooldusaluste subjektidena, teisalt aga nende esitamine õigusrikkujatena. Kurja teha suudavad, midagi kasulikku aga mitte? Ülimalt kentsakas seisukoht!
- Jätkub: “Olen veendunud, et ka selliste puuetega inimeste puhul peavad õigusmenetluses kehtima lisagarantiid. Näiteks käteta invaliid ei saa omakäeliselt anda ütlusi, täiendada neid skeemidega jms.” - Viimane autori väide kehtib vaid juhul, kui ta ise suhtlemisel viipekeelt kasutab (sellele näib “omakäeline ütlus” viitavat). Mis aga puutub isiku tuvastamise, siis ei pea juriidilise haridusega inimesele rääkima 21. sajandi alguse vastavatest tehnoloogilistest võimalustest. Väide, et inimese õigusvõime jääb pidama traditsioonilise allkirja produtseerimise taha, on igal juhul täiesti vettpidamatu. Veidi kiuslik küsimus autorile – allakir-

jutanu hea sõber, jalaga maaliv kunstnik Meelis Luks signeerib ka oma pildid jalaga. Kas tema allkiri on siis õigustühine?

Ehk sellest näitematerjalist piisab. Kokkuvõtteks - Nagu ülalloodust nähtub, on autor kahetsusväärse kombel lasknud end kaasa viia aegunud mõttemallidel, vähemalt puuetega inimesi puudutavates küsimustes. Meil kõigil on õigus oma arvamusele, kuid mitte teiste inimeste arvel.

Ka Eesti Vabariik on oma arenguteel jõudnud staadiumi, kus rassismi, seksismi ja muid inimkonda lahterdavaid eluvaateid propageerida ei ole enam heaks tooniks. Seda kummastavam on leida ülikooli õppematerjalina kasutatavas raamatus sellisel määral eelarvamuslikkust ja põhjendamatu väiteid ühe teise elanikkonna grupi kohta. Eelarvamuslik ja lünklik käsitlus, korralike allikate puudumine ja kehvavõitu argumentatsioon ei võimalda teosel "Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses" kõrgkooli õppevahendi tasemele küündida.

Menee, menee, tekeel, ufarsiin. Kaalutud ja leitud kerge olevat.

Kaido Kikkas
TTÜ dotsent, tehnikateaduste doktor
Eesti Liikumispuudega Inimeste Liidu juhatuse liige